

TILTAKSSTRATEGI FOR SMIL-MIDLER I LILLEHAMMER-REGIONEN 2024-2027

Innledning

Formålet med tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier.

SMIL-midler er rettet mot istandsetting og etablering, og bør sees i sammenheng med tilskudd gjennom regionalt miljøprogram (RMP-ordningen) som gir tilskudd til årlig vedlikehold/skjøtsel.

Tiltakene i regionalt miljøprogram skal være forankret i miljøtema som kommer fram av nasjonalt miljøprogram; 1) kulturlandskap, 2) biologisk mangfold, 3) kulturminner og kulturmiljøer, 4) avrenning til vann, 5) utslipp til luft, 6) plantevern. Dette er også temainndelingen i tiltaksstrategien for SMIL-midler i Lillehammer-regionen.

Kommunene har forvaltningsansvar for statlige midler til spesielle miljøtiltak i landbruket. Disse midlene tildeles som en årlig disposisjonsramme fra Statsforvalteren. Tildelingen til kommunene skal skje på grunnlag av flerårige strategier fra kommunens side. Sentrale føringer for kommunene ble gitt av Landbruksdepartementet i forskrift fastsatt 4. februar 2004.

SMIL-tilskudd kan søkes av:

- Foretak som er berettiget til produksjonstilskudd.
- Eiere av landbrukseiendommer der det foregår en produksjon på arealene som er berettiget produksjonstilskudd.

Prosess

Lillehammer-regionen har felles tiltaksstrategi for de tre kommunene Gausdal, Øyer og Lillehammer. SMIL-midlene for regionen forvaltes under ett.

Dette er fjerde gang strategien rulleres og mye av grunnlaget fra tidligere strategier videreføres. Kommunen ved landbrukskontoret har hatt gjennomgang av rulling av strategien på møte med representanter fra faglagene. Der ble det tilslutning til at kommunen skulle utarbeide forslag til strategi som grunnlag for diskusjon og endring. Forslaget ble gjennomgått på nytt møte med faglagene der endringsforslag ble innarbeidet. Forslaget til ny strategi ble etter høringsinnspill fra faglagene sendt Statsforvalteren i Innlandet.

Faglagene ønsket at tilskudd til rydding og istandsetting av gammel kulturmark og tilskudd til bekjempelse av fremmede arter i fellesprosjekt skulle prioriteres høyere enn i forrige periode. I tillegg ønsket faglagene å se på om tiltak rundt det redusere faren for at

landbruksplast blir spredd utover kunne få et større fokus i den nye strategien. Det ble blant annet foreslått at det kunne gis tilskudd til plastpresser.

Statsforvalteren kom med kommentar på at strategien framstår systematisk og oversiktlig, og den peker ut flere lokalt relevante tema og miljøutfordringer. Statsforvalteren kom med forslag om å presisere at tilskudd til tiltak som omhandlet rødlistede fuglearter fra 2023 er en del av RMP-ordningen, ta inn nyere tids kulturminner under punkt 3) Kulturminner og kulturmiljøer og presisere at det ikke kan gis tilskudd til prosjekter for å rydde/fjerne landbruksplast som grunneier er lovpålagt å utføre. I tillegg hadde Statsforvalteren kommentarer på redaksjonelle endringer og presiseringer som omhandlet teksten.

Strategien sendes som referatsak til regionens politikere.

Landbruket i Lillehammer-regionen

Lillehammer-regionen har et aktivt landbruk basert på mjølk- og kjøttproduksjon der arealene hovedsakelig brukes til grasproduksjon. Kornproduksjonen har gått tilbake de senere årene, men det er fortsatt kornarealer i alle tre kommunene. Gode produksjonsarealer er ettertraktet, det er stor rift om leiejord. Regionen har mye fjellarealer som utgjør en viktig ressurs for landbruket. Seterområdene og utmarka er også en stor ressurs. Det er stor variasjon i vekst og driftsforhold for landbruket i Lillehammer-regionen fra lettdrevne jordbruksarealer i sentrale strøk til marginale fjellarealer.

1) Kulturlandskap

Kulturlandskapet i Lillehammer-regionen er levende og variert og har stor betydning for regionen og reiselivet. Det er stor variasjon fra større, intensivt drevne arealer til marginale, bratte arealer på mindre bruk. Regionen har mye beitedyr som bidrar til både å holde innmarksarealer og utmarka i hevd. Vi opplever likevel en utfordring med gjengroing av ekstensive arealer og kanter.

Videre består Lillehammer-regionen av mange landbrukseiendommer som har gjerder. Eiendommer og gjerder inngår som en naturlig del i kulturlandskapet. En del av de eldre gjerdene er i dårlig forfatning og mange har gjerne piggtråd som topptråd. Forfalne nettinggjerder og piggtråd som ikke er stram er til fare for både tamme og ville dyr. Faglagene og kommunen ser at dette er et økende problem i vår region, og ønsker nå å kunne gi SMIL-midler for å stimulere til at dårlige nettinggjerder og piggtråd blir fjernet fra kulturlandskapet.

Follebu-Rudsbygd er valgt ut som et helhetlig verdifullt kulturlandskapsområde i regionen. Området er et storgårdslandskap og strekker seg fra Follebu kirke ned mot Jørstadhøgda. I RMP innvilges tilskudd til bratte arealer og til innmarksbeiter i viktige kulturlandskap gjennom ordningen Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark.

Mål: Opprettholde og ivareta det varierte kulturlandskapet i regionen. Gjøre kulturlandskapet mer tilgjengelig for allmennheten.

Tiltak: Tilskudd til rydding og istandsetting av gammel kulturmark.

Tilskudd til rydding av stier i jordbrukets kulturlandskap.

Tilskudd til fjerning av piggråd og gammelt nettinggjerde mot innmark.

2) Biologisk mangfold

Det biologiske mangfoldet er størst i de marginale jordbruksarealene med lite jordsmonn. Rundt 1/3 av alle rødlistearter finnes i jordbrukslandskapet, eller i landskap formet av landbruk, og er knyttet til aktiv drift. I vår region er dette en del bratte, tungdrevne arealer der flere er i ferd med å gå ut av drift og gro igjen.

Det er kartlagt en del av arealene, men det er potensiale i å få dokumentert mer av mangfoldet som finnes for å kunne skjøtte arealene for å opprettholde mangfoldet. I Lillehammer-regionen har rødlistearten åkerrikse vært observert i grasarealer. Det er egen handlingsplan for denne arten og det har vært tildelt SMIL-midler til utsatt slått på arealer der den er registrert. Det er fra og med 2023 mulig å søke om tilskudd til utsatt slått der det er registrert truede fuglearter (f.eks. åkerrikse og vipe) gjennom RMP-ordningen. Tilskudd til sånne tiltak vil derfor være ivaretatt gjennom RMP-ordningen.

Den fremmede arten kjempespringfrø er et problem flere steder i regionen. Det har vært kjørt prosjekt for å få engasjert grunneiere til å bekjempe arten på egen eiendom. Det har i forrige periode blitt innvilget SMIL-midler til fire fellestiltak for bekjemping av kjempespringfrø i regionen. Dette viser at det er behov for ytterligere å satse på bekjempelsestiltak mot fremmede arter i regionen.

I RMP gis det årlig tilskudd til skjøtsel av slåttemyr og slåttemark, til slått og beite av biologisk verdifulle arealer samt til soner for pollinerende insekter.

Mål: Ivareta utvalgte naturtyper og biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap

Tiltak: Tilskudd til kartlegging av biologisk viktige arealer.

Tilskudd til rydding og skjøtsel av gjengrodde biologisk viktige arealer.

Tilskudd til bekjemping av fremmede arter.

3) Kulturminner og kulturmiljøer

Landbruket i Lillehammer-regionen forvalter store kulturverdier i form av gamle bygninger. Det er også mange verneverdige hus på setertunene i fjellområdene. Seterområdene i regionen er viktige både i forhold til kulturmiljøene de representerer og ressursgrunnlaget de utgjør. Seterdrifta i regionen har gått mye tilbake senere årene, med bakgrunn i utviklinga til større og mer mekaniserte enheter i landbruket generelt. Det er registrert mange kulturminner i jordbrukslandskapet, men disse er også utsatt for gjengroing.

Mange gamle hus forfaller og det er et behov for istandsetting av slike bygninger. Det er de siste årene innvilget SMIL-midler til mange prosjekt som omhandler restaurering av gamle bygninger. Om ikke dette temaet er direkte koblet til RMP-ordningen er det likevel såpass viktig kulturlandskapstiltak i regionen at det prioriteres bruk av SMIL-midler til dette. Kulturminnefondet kan også omsøkes for midler til tiltak på verneverdige hus.

Det er en målsetting i regionen å opprettholde seterdrifta, og om mulig øke den. Regionen har den siste perioden prioritert enkle driftstiltak på setre med mjølkeproduksjon for SMIL-midler, og dette har vært et viktig bidrag til aktive seterbrukere. Både faglag og kommunen ønsker å fortsette prioritere høyt tiltak som omhandler seterdrift. I RMP gis det årlig driftstilskudd til drift av setre der det leveres mjølk fra setra eller foredles produkter for salg i minst fire uker på sommeren. Det gis også tilskudd til skjøtsel av kulturhistoriske områder i RMP-ordningen. Fra og med 2023 er tilskudd til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner og skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner tatt ut av RMP-ordningen i Innlandet. Det kan derfor være mer aktuelt å innvilge SMIL-midler til slike tiltak som er med på å bevare automatisk fredete kulturminner. Det kan også være aktuelt å gi SMIL-midler til nyere tids kulturminner da disse også kan være verdifulle å ta vare på.

Mål: Ivareta de aktive setermiljøene i regionen. Ivareta kulturmiljøene på gardsbruk gjennom å bevare verneverdige bygninger. Ivareta synlige kulturminner.

Tiltak: Tilskudd til mindre driftstiltak på setre med mjølkeproduksjon.

Tilskudd til istandsetting av verneverdige bygninger.

Tilskudd til skjøtsel og tilrettelegging av automatisk fredete og/eller nyere tids kulturminner.

4) Avrenning til vann

Landbruket skal drives på en miljø- og klimavennlig måte. Det er viktig at landbruket ikke er en kilde til forurensing. Landbruket i Lillehammer-regionen har over en årrekke gjort grep som har bedret situasjonen. Overgang til mer miljøvennlige måter for spredning av husdyrgjødsel er et tiltak. Gjødsellagringskapasiteten er bedret på mange gardsbruk der det er bygd nye fjøs evt. oppført ekstra gjødselkummer. For øvrig preges området av stor husdyrtetthet med mye husdyrgjødsel spredt på arealene nær driftsenheten. Lett tilgjengelige spredearealer er en minimumsfaktor. Det har også blitt molda ned mye husdyrgjødsel på høsten.

Jorderosjon er en utfordring i deler av vårt område. Åpen åker på bratte arealer medfører erosjon. Tilskudd til ingen jordarbeiding om høsten i RMP-ordningen gir god miljøgevinst. Ekstreme nedbørperioder med stor og rask avrenning senere år har medført arealavrenning, belastning på hydrotekniske anlegg og stikkrenner. Særlig har bekker blitt overflømt, og av og til har noen tatt nye far og gjort en del skade. Tette stikkrenner har også ført til noen uheldige utfall på jordbruksarealer. Det har likevel ikke vært mange jordbruksarealer som har vært ramma, men enkelte saker har det vært. Bygging av fangdammer i jordbruksarealer kan

hindre at eroderte masser kommer ut i vassdraga. Det har vært innvilget SMIL-midler til slike tiltak og dette er viktige tiltak framover.

Landbruksplast på avveie har vært og er fremdeles en utfordring i vår region. I perioder med mye nedbør og ved ekstremvær/flom ser en at blant annet en del landbruksplast blir med hovedvassdragene i regionen. Det er derfor et ønske å øke fokuset på å få fjernet mest mulig av landbruksplasten langs vassdragene. Den ønskes derfor å kunne gi SMIL-midler til prosjekt som tar sikte på å rydde og fjerne landbruksplast langs vassdrag eller tiltak som reduserer faren for at landbruksplast havner i vassdrag. En grunneier har ansvar for å rydde egen søppel og det gis derfor ikke SMIL-midler til tiltak eller prosjekt som grunneier er lovpålagt å utføre. Det støttes primært fellesprosjekt men enkeltsøknader kan også få innvilget midler. I tillegg vil det også kunne gis støtte via SMIL-ordningen til planlegging og gjennomføring av felles tiltak som f.eks. miljøaksjoner for innsamling av metall eller annet avfall.

Mål: Videreutvikle gardbrukernes fokus og interesse for miljøarbeid. Redusere avrenning av næringsstoffer og partikler til vassdraga.

Tiltak: Tilskudd til bygging av fangdammer.

Tilskudd til utbedring av hydrotekniske anlegg.

Tilskudd til prosjekter for å fjerne landbruksplast langs vassdrag.

Tilskudd til tiltak som reduserer faren for landbruksplast i vassdrag.

5) Utslipp til luft

Stor husdyrtetthet og mye leiejord spredt over større områder er en utfordring i.f.t. utslipp til luft for landbruket i Lillehammer-regionen. Metan og lystgass er de viktigste klimagassene, og skyldes foruten utslipp av dyra også bruk av husdyrgjødsel og kunstgjødsel.

Tilskuddordninger for tiltak som reduserer utslipp til luft (Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel) dekkes av RMP-ordningen. Regionen har mange søkere på ordningene som omhandler miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Spredning med nedlegger/nedfeller er et tiltak som mange har tatt i bruk de senere årene. Av tiltak som kan inngå i SMIL er bygging av tak på gjødselkummer. Spesielt aktuelt er dette for gjødselkummer som skal lagre svinergjødsel da det her ikke dannes skorpe på toppen som vil fungere som lokk. Mange av tiltakene innen forurensing er tiltak som inngår i vanlig jordbruksproduksjon slik at de ikke er aktuelle for SMIL-midler, men kan omsøkes for IBU-midler.

Mål: Redusere og forebygge klimautslipp fra landbruket.

Tiltak: Tilskudd til bygging av tak på gjødselkummer.

6) Plantervern

Regionen har hovedsakelig grovfôrproduksjon der det brukes plantervernmidler i mindre omfang for å bekjempe ugras. Det brukes mer plantervernmidler i kornproduksjonen, men den har gått tilbake i regionen senere år. Alternative tiltak for reduksjon av bruk av plantervernmidler inngår i RMP-ordningen: ugrasharving i åker og ugrasbekjempelse i radkulturer.

Mål: Redusere bruken av plantervernmidler.

Tiltak: Tilskudd til tiltak som reduserer risiko for tap av plantervernmidler.

Prioritering og tilskuddsnivå 2024-2027

Prioritet	Tiltak	Tilskuddsprosent
1.	Enkle driftstiltak på setre med mjølkeproduksjon	50
2.	Rydding og istandsetting av gammel kulturmark	50
3.	Bekjemping av fremmede arter*	50
4.	Fjerning av piggtråd/gammelt nettinggjerd mot innmark	50
5.	Forurensingstiltak**	50
6.	Bevaring av verneverdige bygninger	50
7.	Kartlegging av biologisk verdifull innmark	50
8.	Skjøtsel og tilrettelegging av automatisk fredete og/eller nyere tids kulturminner.	50
9.	Rydding av stier i jordbrukets kulturlandskap	50
10.	Andre aktuelle SMIL-tiltak	50

*Det støttes primært fellesprosjekt med alle berørte grunneiere i det aktuelle området.

**Gjelder alle typer tiltak som reduserer faren for forurensing.

Søknader fra foretak som søker produksjonstilskudd prioriteres før søknader fra eiere av landbrukseiendom som leier bort jorda. Fellestiltak prioriteres foran enkelttiltak.

Tilskuddsgrense

Det innvilges maksimalt kr 150 000 i SMIL-midler pr. landbrukseiendom i en femårsperiode. Landbrukseiendom som står som ansvarlig søker på et fellestiltak er ikke ekskludert fra å søke på andre tiltak som kun gjelder den ene landbrukseiendommen i femårsperioden.

Det innvilges inntil tilskuddsprosenten på 50 % ut fra disponibel ramme gjeldene år.

Behandling av søknader

Søknaden med vedlegg sendes inn via www.landbruksdirektoratet.no i søknadssystemet Agros.

Søknadsfrist: 15. mars. Det kan gis dispensasjon fra søknadsfristen i spesielle tilfeller.

Søknaden skal inneholde:

- **Kostnadsoverslag:** Et detaljert kostnadsoverslag for tiltaket hvor mva. fremgår, inkludert en anslått egeninnsats. Kostnader med planlegging, organisering og gjennomføring av prosjektet/tiltaket kan inngå i tilskuddsgrunnlaget. Dette gjelder blant annet materialkostnader, arbeidskostnader og kostnader med utarbeiding av nødvendige planer.
- **Prosjektbeskrivelse:** Utfyllende beskrivelse av prosjektet/tiltaket skal inneholde omfang, tilstand, framdriftsplan, arbeidsbeskrivelser, tegninger, skisser, og liknende. Hvis tiltaket er omfattende, kan kommunen sette krav om prosjektplan for tiltaket utarbeidet i samarbeid med faglig ekspertise innen området.
- **Kart:** Det skal vedlegges et kart som stedfester tiltaket og vise antall daa eller meter tiltaket gjelder.
- **Bilder:** Det anbefales å legge ved forklarende bilder, fotografier/tegninger, som viser arealer, bygninger, bygningsmiljøer og/eller objekter som det søkes tilskudd til.
- **Skriftlig samtykke fra grunneier** dersom dette er nødvendig (gjelder søkere som ikke eier landbrukseiendommen hvor tiltaket skal gjennomføres).

Det gis normalt ikke tilskudd til tiltak som allerede er påbegynt eller utført. Det er derfor viktig å planlegge i god tid.

Miljøfaglige kriterier

Innmarksareal klassifisert etter NIN-metoden eller DN håndbok 13 prioriteres.

Kulturminner freda etter Kulturminneloven registrert i Askeladden prioriteres.

Ombygging og oppgradering som går utover den kulturhistoriske verdien på verneverdige bygninger innvilges ikke tilskudd. Hus som vil utnyttes i næringssammenheng i gardsdrifta prioriteres høyest i ellers like saker. Opprinnelige og helhetlige miljøer prioriteres framfor nyere og enkeltstående tiltak. Eldre hus har i utgangspunktet høyere prioritet enn yngre – men her må en i tillegg foreta en skjønnsmessig helhetsvurdering av tilstanden på huset. Det kan innvilges tilskudd til tiltak på bolighus på gardsbruk der huset inngår i et helhetlig miljø.

Det gis ikke tilskudd til inngjerding av gammel kulturmark.

Arbeidsfrist

Det innvilges tre års arbeidsfrist med mulighet for forlengelse i ytterligere to år fra vedtaksdato dersom tiltaket ikke er slutført innen første frist.

Arbeidsfrist og frist for sluttrapportering er den samme.

Satser og timepriser

Fjerning av gammel piggtråd og/eller nettinggjerde: Det godkjennes en arbeidskostnad på 40 kr/m for fjerning av nettinggjerde og 20 kr/m for fjerning av piggtråd. Det vil si at det gis tilskudd til 20 kr/m nettinggjerde og 10 kr/m piggtråd.

Øvrige satser

Timepris for egeninnsats: 350 kr/time.

Timepris traktor/maskin med fører: 1000 kr/time

Sluttrapportering og utbetaling av tilskudd

Anmodning om utbetaling av tilskudd sendes digitalt via landbruksdirektoratet sine nettsider. Dersom tiltaket er ferdig, kan det bes om sluttutbetaling av tilskuddet. Ved utbetalingsanmodningen skal det legges ved en rapport som beskriver utførte tiltak og resultat. Dokumentasjon på utgifter, timelister på egeninnsats samt bilder av ferdigstilt tiltak skal også legges ved.

Dersom det ønskes kan inntil 75 % av tilskuddet delutbetales etter hvert som tiltakshaver har dokumenterte utgifter til godkjent tiltak. Minst 25 % av tilskuddet holdes tilbake inntil tiltaket er fullført, nødvendig dokumentasjon foreligger og sluttrapportering er godkjent.